

УДК: 316.7:316.658](410):32(477)

© Зінаїда Зайцева¹

КОМУНІКАТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ В БРИТАНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС

Встановлено, що британський напрямок інформування про український національний рух був частиною програми діяльності Українського інформаційного комітету по ознайомленню Європи зі становищем українців у двох імперіях. Розкрито причини, які ускладнювали поширення адекватної інформації про Україну у британському інформаційному просторі. Встановлено, що коло комунікативних інструментів, доступних українським політикам початку ХХ ст. включало міжособистісні контакти, пресові органи, публічні лекції, громадські інституції. Завдяки виступам у пресі знання британців про Україну з науково-академічного формату (славіст В.Р. Морфіл) було частково трансформовано у науково-популярний і політичний (журналіст Дж. Раффалович). Культурний і політико-інформаційний вакуум щодо змісту українського питання почав заповнюватися, однак не у тій мірі, щоби британці могли сформувати адекватне уявлення про Україну.

Ключові слова: українське питання, інформаційний простір, преса, українознавчі публікації англійською мовою, Український комітет у Лондоні, Дж. Раффалович.

Communicative instruments of integration of the Ukrainian question into British political discourse

It was established that the British direction of informing about the Ukrainian national movement was an integral part of the program of the activities of the Ukrainian Information Committee (Lviv, 1912) to familiarize Europe with the situation of Ukrainians in two empires.

¹ Доктор історичних наук, професор кафедри політичної історії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», E-mail: zzi07@ukr.net

The reasons that complicated the distribution of adequate information about Ukraine in the British information space were revealed. They lay in both the plane of British society and the socio-political situation in Ukraine.

The importance of the research of the English Slavist W.R. Morfill is singled out. The establishment of contacts between Ukrainian politicians and the representatives of the English press has been followed, and the purpose of the creation and operation of the Ukrainian Committee in London has been outlined. It is established that the range of communicative tools available to Ukrainian politicians at the beginning of the twentieth century. included interpersonal contacts, press organs, public lectures, public institutions. Due to the press performances, the British knowledge of Ukraine on the scientific and academic format (Slavist W.R Morfill) was partially transformed into a popular science and political (journalist J. Raffalovich).

New aspects in the topic of the article were the information about the First Universal Races Congress in London and the creation of the organization of the Peoples' Union in Paris; Discussion aspects of the terminology of the Ukrainian studies works of the W.R Morfill; materials about the circulation of information about the Ukrainian national in the opposite direction - from the British press to the Ukrainian language.

Keywords: *Ukrainian question, press, English-language Ukrainian studies publications, Ukrainian Committee in London, J. Raffalovich.*

Проблеми відносин між країнами і народами кінця XIX – початку XX ст. сьогодні набувають нового звучання, зумовленого інтеграцією у науковий простір питання співвідношення глобального та локального у розвитку національних держав. У даному контексті особливо значення набуває проблема комунікативного супроводу локальних політичних, етнонаціональних, культурних, наукових аспектів розвитку бездержавних націй у європейському інформаційному просторі межі XIX–XX ст. Українські політики того часу намагалися знайти підходи до взаєморозуміння і співробітництва з представниками ЗМІ більшості країн Європи, насамперед з метою ознайомлення громадськості та офіційних кіл країн з суттю політичного змісту українського питання. Важливим напрямом діяльності став британський. Проблемі формування українсько-британських контактів зазначеного періоду присвячена ґрунтовна публікація англійського історика Д. Сандерса (D. Saunders, 1988). Український історик О. Середа (Середа, 1999), базуючи своє дослідження на матеріалах Цен-

трального державного архіву у Львові та публікаціях місцевої преси збагатив контекст проблеми. Автору вдалося реконструювати деталі співробітництва членів Українського інформаційного комітету з англійським публіцистом Дж. Раффаловичем. У працях дослідника англо-українських контактів у міжвоєнний період історика Р. Сироти (Сирота, 2001; 2002; 2003) сконструйована розширена інформація про діячів, які сприяли налагодженню циркуляції інформації у британському суспільстві.

Цінність праць Р. Зорівчак (1984; 2016 та ін.) полягає в тому, що вона ретельно дослідила творчість першого філолога-славіста у Британії В.Р. Норфіла і, не ставлячи собі таку мету, фактично спростувала упереджені оцінки трактування ним ідентичності українців.

Метою даної статті є здійснення комплексного дослідження діяльності української інтелігенції в частині актуалізації у європейському комунікативному просторі українського питання. Дослідники цілком правомірно пов'язують активізацію цього напрямку зі створенням у листопаді 1912 р. Українського інформаційного комітету у Львові. Комітет мав в умовах очікуваних – через загострення суперництва між Росією і Австро-Угорщиною на тлі Балканської війни 1912 р.– геополітичних змін пропагувати ідеї національно-політичного визволення України та зацікавлювати ними офіційні кола європейських держав.

Наше завдання полягає у тому, щоби “розсунути” не лише хронологічні межі висвітлення перебігу справи ознайомлення західного світу, зокрема Британії, з українським питанням за рахунок її аспектування в історично-культурному зрізі. Йдеться також про доцільність розглядати українську тему у руслі світових суспільно-політичних тенденцій.

Найперше зазначимо, що інтеграція української проблематики в інформаційний простір країн Європи відбувалася на тлі актуалізації національного питання як такого у політичному дискурсі інтелектуальних еліт більшості країн світу. Наймасштабнішою інтелектуальною подією, яка підводила підсумки глобальних процесів кінця XIX – початку XX ст. став Світовий конгрес націй (First Universal Races Congress), що відбувся 26–29 липня 1911 р. у Лондоні. Інформація про його підготовку містилася у більшості друкованих ЗМІ світу. Зокрема “Московские ведомости” за 20 січня 1911 р. повідомляли, що 26 липня 1911 р. у Лондоні відбудеться міжнародний конгрес народів.

Невдовзі цей форум випав з політичного та історіографічного дискурсів, оскільки був цілком затінений вибухом світової війни. Проте для свого часу він був значимою подією, одним з найбільш представницьких форумів світової громадськості, в якому брало участь 2100 учасників. Вражає географія представництва і статуси учасників конгресу. Практично у Лондоні було зібрано цвіт тодішньої світової науки. На форумі була представлена професура провідних університетів Західного і Східного світів. За фахово-дисциплінарною приналежністю це були переважно правники, соціологи, антропологи, філософи. Від Росії у Конгресі брали участь 11 учасників, у тому числі від українських територіальних університетів троє професорів: професор міжнародного права Новоросійського університету (Одеса) П. Є. Казанський, професор філософії того ж університету М. М. Ланге і професор міжнародного права Університету Святого Володимира О. О. Ейхельман (Spiller, 1911, VII; XLI). Завдяки значному внеску у розвиток науки в Україні та громадській активності вони користувалися авторитетом у своїх містах. Їх суспільно-політичні погляди і громадська діяльність вкладалися у шкалу від монархічного централізму до лібералізму й співчуття потребам української культури. Так, О. О. Ейхельман невдовзі став членом урядів Української народної республіки, розробив проект української конституції, а у 1924 р. був обраний членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка.

У тематиці доповідей учасників Конгресу переважали проблеми цивілізаційного розвитку світу, оцінка ролі імперій і колоніалізму. Попри те, що Конгрес скликався з метою “обговорити в світлі науки і сучасних уявлень загальні відносини, що існують між народами Заходу і Сходу, між так званими білими і так званими кольоровими народами...” (Spiller, 1911, VII), він підняв на новий рівень внутрішньоевропейську національну проблематику.

Наступного року за ініціативою литовця Ю. Габриса у Парижі утворено міжнародну громадську організацію Союз народів (Union des Nationalités), яка сприяла національному самовизначенню народів Центральної та Східної Європи. Хоча Союз мав зв'язки з антиколоніальними рухами Індії та Єгипту, його діяльність концентрувалася навколо проблем народів Центральної та Східної Європи, які входили до складу Австро-Угорської та Російської імперій, перш за все литовців і українців. Утворення цієї міжнародної інституції відповідало прагненням української інтелігенції винести обговорення

українського питання й зокрема проблему обмеження прав українців у Росії на міжнародний рівень. Одеський бібліограф, громадський діяч М. Комаров, обговорюючи з М. Грушевським шляхи і методи вирішення цієї проблеми, зазначав, що до європейської преси у Росії прислухаються і треба попідкуватися про встановлення тісніших контактів з зарубіжними редакціями та видавництвами. Пропонував залучити до цієї роботи Ф. Вовка, І. Франка, О. Маковея.

Настрої західноукраїнської громадськості яскраво ілюструє наступна думка з публікації львівського “Діла”: “Руська народність, до котрої належить майже десята часть мешканців Європи, є культурному світові менше знана, чим багато диких народів на океанських островах.[...] Тому мусимо конечно старатися, щоби наша національна справа перестала вже бути домашньою справою Поляків і Росиян. Наша справа мусить статися спільною справою вселюдського поступу. В сій ціли мусимо постійно інформувати світ про наше народне жите” (Денисюк, 1910). Відображенням цих інтенцій стало активне співробітництво з редакцією друкованого органу Союзу “Les Annales des Nationalités”. Весняний 1913 р. випуск видання (№ 3-4) був цілком присвячений Україні (“Numéros consacrés à l'étude de l'Ukraine”) і містив 11 статей українських учених і громадських діячів. Були задіяні також інші канали і контакти для інформування французького суспільства про українську історію, мову і культуру. Для німецькомовного читача видавався журнал “Ruthenische Revue”, діапазон розповсюдження якого включав понад 150 редакцій європейських періодичних видань (Зайцева, 2016, 113).

Інформаційний супровід позиціонування українського питання на теренах Британії залишався несформованим. Тут інтерес до східноєвропейських народів проявлявся епізодично і міг зумовлюватися неординарними подіями. Тільки напередодні Світової війни, після тривалої перерви, що наступила по добі Б. Хмельницького (виключенням був час Кримської війни, коли британська преса давала короткі, репортерського характеру замітки), у пресі знову з'являються публікації політично-інформаційного характеру про українців.

Поширення адекватної інформації про Україну офіційними каналами ускладнювало кілька чинників. Українці не мали власної державності і відповідних інституцій, які б офіційно поширювали інформацію про їх культуру, історію, науку. Приміром, Болгарія, Сербія, Румунія через міжнародні системи книгообміну з кінця XIX ст.

надсилали свої видання в різні країни. Був налагоджений обмін урядовими виданнями, статистичними матеріалами. Українські видання, які виходили в Галичині з назвами “українсько-руські”, на Заході і в США розцінювалися як російські, австро-угорські або румунські. У європейських бібліотеках та університетах бракувало спеціалістів, здатних пояснити, що в Австро-Угорщині термін “руський” використовувався замість “український”, тож мешканці Західної Європи ототожнювали русинів/українців з росіянами або поляками.

У двох імперіях Україна не була окремою провінцією чи адміністративною одиницею, тому не дивно, що енциклопедія Britannica за 1910 р. назву Україна трактувала як кордон, а саме: “Україна” (“кордон”) назва, яка раніше стосувалася європейської частини Росії, що зараз відноситься до губерній Харківської, Чернігівської, Київської, Подільської і Полтавської. Частина на схід від Дніпра стала російською у 1686 р., а західніше цієї річки – у 1793 р.” (Галушко, 2014, 70). Перші відомості про українців в англomовних виданнях містилися у подорожніх та щоденникових записках Дж. Маршала й Е.-Д. Кларка (Брицький, Бочан, 2011, 232–274).

Науковий інтерес до східноєвропейських народів, у тому числі українського, формувалася у форматі славистики. У західноєвропейських університетах наприкінці XIX ст. академічні дослідження Східної Європи велися одиницями, перевага віддавалася російській історії і літературі. Зацікавлення західноєвропейських дослідників етнографією, фольклором, літературою слов’янських народів стимулював пануючий романтичний дискурс. Український фольклор із збірок, виданих М. Максимовичем, В. Антоновичем і М. Драгомановим, деякі оповіді про історичних персонажів козацької доби в англomовних виданнях включалися до збірок польського або російського змісту з відповідними назвами.

Перші англomовні наукові статті про українську літературу в Британії почали з’являтися з 1840 р. (Тарновська, 2001, 145). Найбільше для ознайомлення британської аудиторії з українською мовою і культурою зробив В. Р. Морфіл, який тривалий час займав посаду лектора слов’янських мов в Оксфорді. За його ж оцінкою предмет, якому він навчав, вважався студентами нецікавим, і зібрати хоча б невелику групу учнів йому було не легко. За ціле десятиліття, за його ж свідченнями, у нього навчалася усього десять осіб. Троє вивчали російську мову, двоє – церковно-слов’янську, троє – польську,

двоє – болгарську і один сербську (Грот, 1910, 35-36, 47). Згодом кілька зацікавлених зростала й учений у 1900 р. отримав нововідкриту кафедру слов'янських мов і відповідно посаду професора. Зрозуміло, що заснування кафедри було результатом наукової праці Морфіла, наукові інтереси якого включали також українознавчу тематику. Учений багато подорожував. Він двічі – у 1891 і 1895 р.– відвідав Київ, у 1895 – Львів. З 1871 р. листувався з М. Драгомановим і зустрічався з ним у Парижі 1892 р. Серед його кореспондентів також були М. Павлик, О. Коваленко, літератор і видавець В. Дурдуківський. Українські видання з дарчими написами В. Морфілу надсилали М. Вороний, І. Стешенко, І. Рудченко, В. Антонович. У своїх працях про Польщу та Росію В. Морфіл чимало уваги присвятив Україні. Уперше про українську мову і літературу, зокрема Т. Шевченка, він писав у статті “Російська мова та її діалекти” (1876), у якій розглядав українську мову як самостійну лінгвальну систему.

У 1903 р. в літературному журналі “Athenaeum” Морфіл опублікував рецензію на тритомну антологію української літератури “Вік”, що вийшла двома виданнями. Обидва були, як підтвердив оксфордський славіст Дж.-С. Сімонс у листі до дослідниці Р. Зорівчак, були у бібліотеці В. Р. Морфіла (Зорівчак, 1984,165). Цінність його рецензії полягає в тому, що в англійській періодиці огляди обмежувались народною творчістю та творами “селянського/народного поета” Тараса Шевченка, а тут вперше був поданий ширший огляд української літератури, в якому згадуються Іван Котляревський, Пантелеймон Куліш, Олекса Стороженко, Степан Руданський, Марко Вовчок, Агата Кримський, Іван Франко та інші.

Оцінюючи в 1911 р. праці В.Р. Морфіла українські науковці-члени НТШ зауважували, що за прикладом більшості російських вчених, російське і українське начало у його працях «не знаходить потрібного розмежування». (Грушевський, 1911:241). Сьогодні, з глибшим вивченням праць англійського славіста не можна не констатувати, що він надзвичайно багато зробив для популяризації відомостей про Україну, українське художнє слово у англомовному світі. Науковець першим упровадив українознавчі матеріали до енциклопедичних видань Великобританії. На думку автора численних високовартісних досліджень Р. Зорівчак Морфіл був першим українцем і шевченковцем в англомовному ученому світі (Зорівчак, 2016, 36–45).

Для публічного в політичному сенсі обговорення українського питання необхідно було задіяти інші інструменти, з тим, щоб інтерес до України вийшов за межі зацікавлень бібліофілів і колекціонерів етнографічних знань. Зв'язків в академічній сфері для цього було недостатньо. Принаймні, необхідно було переформатувати наукові здобутки у популярну, доступну подачу на зразок тієї, яку радив Т. Масарик (Масарик, 1930, 81): “У психології пропаганди важливим є одне правило: не треба думати, що людей використовують для політичної пропаганди лише й головним чином тільки її енергійним і натхненним проголошуванням та визначенням її окремих цілей – йдеться про те, щоб людей зацікавити справою у будь-який спосіб і навіть не прямо. Говоріть про мистецтво, літературу, про що-небудь таке, що іншого цікавить, і таким чином загітуєте його; політичною ж агітацією часто відштовхнете від себе мислячих людей”.

46

У Британії не було освіченої української еміграції, здатної створити культурні об'єднання і стати посередниками в діалозі національних культур. Лише після Другої світової війни тут утворилася, хоча й не велика, діаспора. На початку ХХ ст. певну роль відігравали емігранти до Північної Америки, які переміщалися в один й інший бік через Британські острови. Напередодні Першої світової війни журналіст, реемігрант з Канади Орест Жеребко (1887–1943) увійшов до складу Українського інформаційного комітету, в якому він відповідав за англійський напрямок і сприяв налагодженню контактів з англійськими журналістами. У вересні 1913 р. у Львові він відкрив при Українському педагогічному товаристві перші чотиримісячні курси англійської мови для українців (Середа, 1999, 433).

Українське питання на шпальтах британської преси було актуалізоване у квітні 1912 р. публікацією листа російського графа В. Бобринського у “The Times”. Основний його зміст визначали панславістські ідеї, які він напередодні, у лютому 1912 р., виклав у доповіді про міжнаціональні стосунки в Галичині та Угорській Русі на з'їзді “Все-російського національного союзу”. Свою роль В. Бобринський вбачав у захисті інтересів “русских” в Австро-Угорщині, протидії польському і українському впливам у Галичині і Буковині. На практиці В. Бобринський опікувався австрійськими москвофілами і цілком заперечував самотність українців.

Друкуючи свій лист в Лондоні, він намагався здобути від Британії політичну підтримку претензій Росії на західноукраїнські землі. У

дискусії на стороні Бобринського виступив англійський славіст, фахівець у церковних справах В. Дж. Біркбек. Тези і факти В. Бобринського спростовували князь Павел Сапега, австрійський журналіст, лондонський кореспондент “Neues Wiener Tagblatt” Макс Гольдшайдер та інші. Отже українське питання обговорювалося у координатах інтересів Росії, Австро-Угорщини і польських політиків. Для матеріалів дискусії редакція “The Times” відвела спеціальну колонку. Історик Д. Сандерс констатував: “До запровадження у 1912 р. у “The Times” колонки про становище у Східній Галичині ані британська читачка публіка, ані британський уряд не приділяли належної уваги українцям”(Saunders, 1988,40). Це був лише початок дискусії. До неї підключилися інші учасники, розширився діапазон видань, які зверталися до української тематики. Зокрема, ліверпульське наукове видання “Russian Review” опублікувало у листопаді 1912 р. ґрунтовну статтю видатного антрополога Ф. Вовка «Українське питання».

В. Степанківський, політичний емігрант і публіцист, який періодично жив у Лондоні і виконував кореспондентські функції для українських газет “Діло”, “Рада”, “Боротьба” та ін., почав шукати англійських журналістів, які б підхопили публіцистичну хвилю навколо українського питання і акцентували його політичні аспекти. У травні 1912 р. він познайомився з британським журналістом-міжнародником і публіцистом Джорджем Раффаловичем (George Raffalovich), який зацікавився українськими справами. Результатом їх співпраці стало, по-перше, ознайомлення британської публіки з історією і культурою українського народу шляхом публікацій у пресі, видання брошур, організації публічних лекцій, по-друге, створення у Лондоні Українського комітету (The Ukraine Committee).

Дж. Раффалович вперше виступив у пресі з матеріалами про Україну 17 серпня 1912 р. Під псевдонімом Бедвін Сандс він опублікував низку оригінальних матеріалів у таких авторитетних столичних виданнях, як “The Times”, “Daily Citizen”, “Commentator”, “Saturday Review” та ін. Тут він розкривав зміст “українського питання” у Росії, становище українців в Австро-Угорщині, перебіг боротьби за відкриття українського університету у Львові.

Для поширення інформації про Україну Дж. Раффалович використовував лекції. У середині вересня 1912 р. у лондонському клубі “Nobodies” на його лекцію закритого типу зібралось 150 слухачів, більшість яких були представниками лондонських газет. З огляду

С. Петлюри (Петлюра, 1912, 7) відомо, що перша частина лекції при свячувалася історико-етнографічним питанням. Лектор, зокрема зазначав, що українське національне відродження ставить перед Європою проблему, яка за своїми розмірами може призвести до зміни кордонів у Центрально-Східній Європі. У заключній частині лектор пропонував присутнім представникам преси формувати англійську громадську думку стосовно українського питання у Росії, радив акцентувати демократичні процедури і способи трактування недержавних націй, яких дотримується Англія. Остання теза кореспондується з фактом перебування у цей час в Англії російського міністра закордонних справ С. Д. Сазонова.

48

Дж. Раффалович практикував також таку популярну на той час форму як публічні лекції. Він виступав у різних клубах і товариствах. Його чотири лекції у Ліверпулі у листопаді 1913 р. зібрали разом майже дві тисячі осіб (Середа, 1999, 441). Лекції були оснащені грамофонними записами українських пісень. В якості ілюстративного матеріалу використовувалися поштові листівки з українськими краєвидами, карти України. Запитання і відгуки слухачів відображають неоднозначне ставлення англійської публіки до українського національного руху і прагнення українців до державної самостійності. Атмосфера на одній з лекцій, свідчить, що більшість аудиторії була неприхильною до головної тези Дж. Раффаловича, що Британія має у перспективі підтримати українську незалежність. Лунали репліки на кшталт того, що “якби Росія надала повне самоуправління Україні і Польщі та завоювала решту частин України і Польщі, які зараз є в руках Австрії, більше не було б складнощів з цим важким питанням” (Середа, 1999, 438). Через брак інформації британська громадська думка ставила під сумнів ідентичність українців. На початку ХХ ст. офіційні кола Британії трактували українську ідею меншою мірою як протиросійську, і радше як протинімецьку. Давалося взнаки, що Росія була членом Антанти.

Тексти лекцій Дж. Раффаловича було видано окремою книжкою. У передмові автор зазначив, що виправданням його праці є брак інформації англійською мовою про історію 35 мільйонної нації (Bedwin, 1914, 3). У вдало скомпонованій книзі автор визначив місце українського народу серед слов'ян, подав історичний і етнографічний опис України, окреслив політичне, економічне й культурне становище українців у Росії та Австро-Угорщині. Два розділи присвячені си

туації в Галичині. Створення української держави автор трактував як бар'єр проти російської експансії. Можливий кінець Російської імперії трактовано не як кінець великої держави, а як загрози європейській цивілізації. У розділі, присвяченому українській літературі вміщено англійський переклад "Заповіту" Т. Шевченка та портрет поета. Видання ілюстроване також портретами Б. Хмельницького та І. Мазепи, ілюстраціями етнографічного характеру. Вміщено кілька географічних карт, зокрема використані дві карти Європи, на одній з яких територія України окреслена, на іншій – ні. Представлена також копія оригінальної карти України, взятої автором з Британського музею. Цінність виданню надавало й те, що воно містить докладну бібліографію тогочасної західноєвропейської україніки. Частина тиражу призначеного для Британії швидко розійшлася і автор мав намір перевидати книгу. Приблизно одна тисяча екземплярів призначалася для Українського інформаційного комітету, 400 з яких мали бути відіслані до країн Північної Америки.

Організаційним центром, який відкривав британській громадськості українське питання, був заснований 16 березня 1913 р. у Лондоні Український комітет. Емблема Комітету "The friends of the Ukraine" прикрашала усю документацію і листи Комітету. Ініціати́ва його заснування йшла від В. Степанківського і Дж. Раффаловича, який був почесним секретарем. Членами – М. Меленевський, англійський журналіст, музичний критик Френсіс Бартлетт. В Комітет вступило ще декілька нових членів, в тому числі видатний історик і публіцист Роберт Вільям Сітон-Вотсон, який зацікавився українсько-польськими стосунками у Галичині. У червні 1914 р. він відвідав Львів, мав зустріч з М. Грушевським та І. Франком, яким пропонував дописувати в англійські періодичні видання (Сирота, 2001, 523). Він також мав бесіду з К. Левицьким, А. Шептицьким, С. Бараном та іншими, зокрема й польськими діячами.

Після вимушеного виходу В. Степанківського зі складу Комітету влітку 1913 р. керівництво очолив Дж. Раффалович. Він намагався встановити безпосередні ділові контакти з українськими політиками у Львові, однак цьому заважав мовний бар'єр. Посередником між Дж. Раффаловичем і редактором "Діла" В. Панейком та членами Українського інформаційного комітету у Львові виступив О. Жеребко. Деталі їх співпраці на основі архівних документів висвітлив О. Середа (Середа, 1999, 438–439).

Українська тематика стала головною у публікаційній і лекторській діяльності Дж. Раффаловича. Зауважимо, що він не володів жодною слов'янською мовою й інформацію про Україну черпав з англійських і французьких джерел. У зборі інформації йому допомагали В. Степанківський і О. Жеребко. З ним співробітничав також Я. Федорчук, який навчався у Парижі і володів французькою мовою. Разом вони опублікували "Memorandum on the Ukrainian Question in its National Aspect". У додатковій частині до тексту історико-політичного змісту авторства Я. Федорчука Дж. Раффалович вмістив звернення до громадськості. В ньому він запевняв в об'єктивності і безпристрасності висвітленням Комітетом українського питання, критикував Англію і Францію за офіційне використання етноніма "малороси", замість "українці", закликав усіх, хто бажав би приєднатися до роботи Комітету, особливо з української діаспори в Канаді, звертатися до нього як секретаря. Діячі зі Східної України, зазначав Дж. Раффалович, можуть вступити до Комітету як почесні члени (Fedortchouk, 1914, 45).

50

Отже, напередодні війни Український інформаційний комітет намагався здобути підтримку в англословному світі для українського національного руху, досягти мету, заявлену при його створенні: "... популяризувати в Англії всі питання, політичні, економічні, соціальні, літературні, музичні та наукові, які стосуються України" і "розвивати в Україні інтелектуальні та економічні впливи англо-саксонської цивілізації і стандарти індивідуальної емансипації." (Кравець, 2008). Однак Комітет втратив вплив після того, як Британія вступила у війну як союзник Росії. В цих умовах діяльність Дж. Раффаловича по захисту прав українців потенційно могла оцінюватися в Британії як зрадницька, тому він покинув Лондон. З його еміграцією в листопаді 1915 р. до США Комітет перестав існувати. Не лише в Англії, а й в Канаді українська політична діяльність в роки війни трактувалася як потенційно пронимецька, тому в листопаді 1916 р. влада заборонила поширення на території Великої Британії літератури про Україну. Заборону було знято лише в липні 1917 р. (Saunders, 1988, 59, 62).

По закінченню Першої світової війни деякі галицькі діячі шукали способів відновити наукові і культурні зв'язки у британському середовищі. Іван Петрушевич на початку 1921 р. зазначав: „Суть справи полягає в тому, щоб знайти когось з галицьких українців, хто здобув освіту в Оксфорді, та з його допомогою створити новий важливий культурний орган для звільнення України від згубного впливу тев-

тонського ідеалу” (Сирота, 2002). Однак до початку 1930-х рр. в українсько-британському інформаційному просторі запанувала пауза.

Певний час в українській діаспорній публіцистиці циркулювала іронічно зафарбована думка, що Український комітет у Лондоні – це один Дж. Раффалович. Не заперечуючи таких його рис як енергійність, послідовність, журналістську талановитість, які він проявив оперуючи українською тематикою, без контактів з членами Інформаційного комітету у Львові, його проукраїнська діяльність взагалі могла не відбутися. Познайомившись з представниками української політики, він радив їм тісніше комунікувати з європейськими дослідниками міжнародних проблем, подавати більше інформації про події в Україні світовій пресі (Bedwin, 1914,53). Взявшись за українську тематику Дж. Раффалович продемонстрував журналістську вправність високого ґатунку. Осмислюючи і інтегруючи накопичені (готові) знання про Україну, він успішно транслиував їх на широку публічну аудиторію. Завдяки його виступам у пресі знання британців про Україну з науково-академічного формату було частково трансформовано у науково-популярний і політичний.

І насамкінець відзначимо, що всі англомовні публікації, навіть починаючи від XVII ст., отримували відгук в українській пресі у вигляді бібліографічних описів, рецензій або розширених оглядів. Результати вивчення британської преси середини XVII ст. В. Степанківський під псевдонімом «Подоланин» виклав у брошурі “Українець за кордоном і мандрівка у минуле”, опублікованій 1912 р. київським видавництвом “Дзвін”. Про діяльність В.Р. Морфіла інформували В. Дорошенко і В. Дурдуківський. Д. Донцов (Донцов, 1913, 34–39) на основі надісланих Раффаловичем вирізок з газет і журналів здійснив огляд публікацій про Україну у британській пресі за 1913 р.

На книжку Дж. Раффаловича рецензіями в українській пресі і інших виданнях відгукнулися С. Русова, С. Петлюра, Д. Донцов, М. Троцький. Д. Донцов слушно зауважив, що в оцінці українського питання автор далекий від сентиментального ставлення до України, яке іноді можна помітити у європейців через недостатнє знайомство або нерозуміння суті питання. Дж. Раффалович, на думку Донцова, (Донцов, 1913, 103–104) “... вніс у свою оцінку української проблеми добросовісну старанність англійця і тверезий політичний розум громадянина світової імперії”.

Інформативні матеріали про діяльність Дж. Раффаловича друкувалися у Львові на сторінках газети “Діло”. Така циркуляція відповідної інформації так би мовити у зворотному напрямку посилювала її політичний потенціал як у власне українському національному середовищі, так й австрійській і російській імперських сферах, від яких очікували відповіді на національно-культурні потреби українців.

Отже, британський напрямок інформування про український національний рух був частиною програми діяльності Інформаційного комітету, створеного у 1912 р. у Львові політичними діячами, які представляли інтелігенцію двох частин України. Коло комунікативних інструментів, доступних українським політикам початку ХХ ст. обмежувалося реальними можливостями того часу. Воно включало міжособистісні контакти, пресові органи, публічні лекції, громадські інституції. Завдяки Українському інформаційному комітету у Львові та Українському комітету у Лондоні, які діяли на громадських засадах, за короткий час вдалося розширити і політизувати інформацію про Україну у британському інформаційному полі. Культурний і політико-інформаційний вакуум щодо змісту українського питання почав заповнюватися, однак не у тій мірі, щоб британці могли сформувати адекватне уявлення про Україну.

Джерела та література:

1. Bedwin, Sands. 1914. The Ukraine. A reprint of a lecture delivered on Ukrainian history and present-day political problems. London: Francis Griffiths. <https://ia800200.us.archive.org/23/items/ukrainereprintof00bedwrich/ukrainereprintof00bedwrich.pdf> (accessed may 5, 2018).

2. Fedortchouk, Yaroslav. 1914. Memorandum on the Ukrainian question in its national aspect. Compiled on behalf of the «Cercle des Ukrainiens» Paris, and the «Ukraine.Committee,». London: Francis Griffiths. https://archive.org/stream/memorandumukra00fedouoft/memorandumukra00fedouoft_djvu.txt (accessed may 5, 2018).

3. Spiller, Gustav. 1911. Papers on Inter-Racial Problems Communicated to the First Universal Races Congress, Held at the University of London, July 26-29, 1911. Edited for the Congress Executive by G. Spiller, Hon. Organiser of the Congress. London: P. S. King & Sons.

4. Барвінська, Поліна. 2012. Між наукою і політикою. Інтерпретації Східної Європи в академічному середовищі німецькомовного простору у кінці ХІХ – початку ХХІ століття. Одеса: ОНУ.

5. Брицький, Петро та Петро Бочан. 2011. Німці, французи і англіїці про Україну та український народ у XVII–XIX століттях. Чернівці: Технодрук.
6. Галушко Кирило. 2014. Україна на карті Європи: науково-популярне видання. Київ: Вид. Київський ун-т.
7. Грот, Константин. 1910. “Профессор В. В. Морфиль, английский славист.” Журнал министерства народного образования. 5: 35–50.
8. Грушевський, Михайло. (ред.). 1911. “Бібліографія (оцінки, реферати, замітки)”. Записки Наукового товариства імені Шевченка. 105: 240–241.
9. Денисюк, Лесь. 2010. “Про міжнародну мову Есперанто.” Діло. Лютий 10
10. Донцов, Дмитро. 1913. “The friends of the Ukraine.” Англійська преса об Україні и українском вопросе”. Українська жизнь 10: 34 – 39.
11. Донцов, Дмитро. 1913. “Новая книга об Украине.” Українська жизнь 12: 102–104.
12. Зайцева, Зінаїда. 2016. “Україна початку ХХ ст. у німецькомовному інформаційному просторі”. Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент: збірник наук. праць. Чернівці. 3-4:100–120.
13. Зорівчак, Роксолана. 2016. “Вільям Ричард Морфіл – перший україніст Великобританії.” Слово і час : Науково-теоретичний журнал. 1: 36–45.
14. Зорівчак, Роксоляна. 1984. “Українознавчі інтереси В.Р. Морфілла. До 150-річчя від дня народження ученого.” Всесвіт 1984: 11: 161–165.
15. Кравець, Роман. (2008). “Українці в Сполученому Королівстві”: Інтернет-енциклопедія. <http://www.ukrainiansintheuk.info/ukr/03/ukrkomitet-u.htm> (accessed may 5, 2018).
16. Масарик, Томаш. 1930. Світова революція: з війни й у війні 1914–1918. Спомини. Львів: Видавництво кооператива.
17. Петлюра, Симон. 1912. “Лекция об Украине в Лондоне”. Украинская жизнь 10:78.
18. Середа, Остап. 1999. “Англійські зв’язки львівських українців напередодні Першої світової війни”. Львів: місто - суспільство – культура. Львів:3: 431– 452.

19. Сирота Роман. 2002. “Дві спроби запровадження україністики в міжвоєнній Великій Британії.” Україна модерна. Київ/Львів. 7. С. 185–211. <http://prima.lnu.edu.ua/Subdivisions/um/um7/> Dokumenty/1-Syrota%20Roman.htm (accessed may 5, 2018).

20. Сирота, Роман. 2001. “Роберт Вільям Сітон-Вотсон і зародження українофільського руху у Великобританії на початку ХХ століття”. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 9:506–528.

21. Сирота, Роман. 2003. “Британські ліберали, Роберт Вільям Сітон-Вотсон і «Нещаслива нація». (Дослідження з історії проукраїнського руху у Великій Британії в 1919-1939 роках)”. Вісник Львівського університету: Серія історична. Львів 38: 293–367.

22. Тарновська, Марта. 2001. “Англомовна літературна україніка на межі тисячоліть”. Сучасність. 11:144–154.

References:

54 — 1. Bedwin, Sands. 1914. The Ukraine. A reprint of a lecture delivered on Ukrainian history and present-day political problems. London: Francis Griffiths. <https://ia800200.us.archive.org/23/items/ukrainereprintof00bedwrich/ukrainereprintof00bedwrich.pdf> (accessed may 5, 2018).

2. Fedortchouk, Yaroslav. 1914. Memorandum on the Ukrainian question in its national aspect. Compiled on behalf of the «Cercle des Ukrainiens» Paris, and the «Ukraine.Committee». London: Francis Griffiths. https://archive.org/stream/memorandumonukra00fedouoft/memorandumonukra00fedouoft_djvu.txt (accessed may 5, 2018).

3. Spiller, Gustav. Editer.1911.Papers on Inter-Racial Problems Communicated to the First Universal Races Congress, Held at the University of London, July 26-29, 1911. Edited for the Congress Executive by G. Spiller, Hon. Organiser of the Congress. London: P. S. King & Sons.

4. Barvins`ka, Polina. 2012. Mizh naukoyu i polity`koyu. Interpretaciyi Sxidnoyi Yevropy` v akademichnomu seredovy`shhi nimecz`komovnoho prostoru u kinci XIX – pochatku XXI stolittya. Odesa: ONU.

5. Bry`cz`ky`j, Petro ta Petro Bochan. 2011. Nimci, franczuzy` i angljici pro Ukrayinu ta ukrayins`ky`j narod u XVII–XIX stolittiyax. Chernivci: Texnodruk.

6. Galushko Ky`ry`lo. 2014.Ukrayina na karti Yevropy`: naukovopopulyarne vy`dannya. Ky`yiv: Vy`d. Ky`yivs`ky`j un-t.

7. Grot, Konstanty`n.1910. "Professor V. V. Morfy`l`, angly`jsky`j slavy`st." Zhurnal my`ny`sterstva narodnogo obrazovany`ya. 5: 35–50.

8. Grushevs`ky`j, My`xajlo. (red.). 1911. "Bibliografiya (ocinky`, referaty`, zamitky`)." Zapy`sky` Naukovogo tovary`stva imeni Shevchenka. 105: 240–241.

9. Deny`syuk, Les`. 2010. "Pro mizhnarodnu movu Esperanto." Dilo. Lyuty`j 10

10. Donczov, Dmy`tro. 1913. "The friends of the Ukraine." Anglijskaya pressa ob Ukray`ne y`ukray`nskom voprose". Ukray`nskaya zhy`zn` 10: 34 – 39.

11. Donczov, Dmy`tro. 1913. "Novaya kny`ga ob Ukray`ne." Ukray`nskaya zhy`zn` 12:102–104.

12. Zajceva, Zinayida. 2016. "Ukrayina pochatku XX st. u nimecz`komovnomu informacijnomu prostori". Mediaforum: anality`ka, prognozy`, informacijny`j menezhment: zirny`k. nauk. pracz`. Chernivci. 3-4:100–120.

13. Zorivchak, Roksolana. 2016. "Vil`yam Ry`chard Morfil – pershy`j ukrayinist Vely`kobry`taniyi." Slovo i chas : Naukovo-teorety`chny`j zhurnal. 1: 36–45.

14. Zorivchak, Roksolyana. 1984. "Ukrayinoznavchi interesy` V.R. Morfilla. Do 150-richchya vid dnya narodzhennya uchenogo." Vsesvit 1984: 11: 161–165.

15. Kravec`, Roman. (2008). "Ukrayinci v Spoluchenomu Korolivstvi":Internet-ency`klopediya. <http://www.ukrainiansintheuk.info/ukr/03/ukrkomitet-u.htm> (accessed may 5, 2018).

16. Masary`k, Tomash. 1930. Svitova revolyuciya: z vijny`j u vijni 1914–1918. Spomy`ny`. L`viv: Vy`davny`cztvo kooperaty`va.

17. Petlyura, Sy`mon. 1912. "Lekcy`ya ob Ukray`ne v Londone". Ukray`nskaya zhy`zn` 10: 78.

18. Sereda, Ostap. 1999. "Anglijs`ki zv`yazky` l`vivs`ky`x ukrayinciv naperedodni Pershoyi svitovoyi vijny`". L`viv: misto - suspil`stvo – kul`tura. L`viv: 3: 431– 452.

19. Sy`rota Roman. 2002. "Dvi sproby` zaprovadzhennya ukrayinisty`ky` v mizhvoyennij Vely`kij Bry`taniyi." Ukrayina moderna. Ky`yiv-L`viv. 7. S. 185–211. <http://prima.lnu.edu.ua/Subdivisions/um/um7/Dokumenty/1-Syrota%20Roman.htm> (accessed may 5, 2018).

20. Sy`rota, Roman. 2001."Robert Vil`yam Siton-Votson i zarodzhennya ukrayinofil`s`kogo ruxu u Vely`kobry`taniyi na pochatku

XX stolittya”. Ukrayina: kul`turna spadshhy`na, nacional`na svidomist`, derzhavnist`. 9:506–528.

21. Sy`rota, Roman. 2003. “Bry`tans`ki liberaly`, Robert Vil`yam Siton-Votson i «Neshhasly`va naciya». (Doslidzhennya z istoriyi proukrayins`kogo ruxu u Vely`kij Bry`taniyi v 1919-1939 rokax)”. Visny`k L`vivs`kogo universy`tetu: Seriya istory`chna. L`viv 38: 293–367.

22. Tarnovs`ka, Marta. 2001. “Anglomovna literaturna ukrayinika na mezhi ty`syacholit`”. Suchasnist`. 11:144–154.